

КАРНАВАЛІЗАЦІЯ ЯК ВИЯВ МОВНОЇ ГРИ В ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Статтю присвячено виявленню сутнісних рис карнавалізації як вияву мовної гри в художньому українському дискурсі. Визначено ігрові аспекти в карнавалізації художнього мовлення, реалізовані через полікодовість і поліфонію.

Ключові слова: художній дискурс, карнавалізація, полікодовість, поліфонія, мовлення-маска.

Кондратенко Н.В. Карнавализация как проявление языковой игры в художественном дискурсе. *Статья посвящена выявлению сущностных особенностей карнавализации как проявления языковой игры в художественном украинском дискурсе. Определены игровые аспекты в карнавализации художественной речи, реализованные через поликодовость и полифонию.*

Ключевые слова: художественный дискурс, карнавализация, поликодовость, полифония, речевая маска.

Kondratenko N.V. Carnivalization as a sign language game in literary discourse. *The article deals with the identification of the essential features of carnivalization as the manifestation of language games in Ukrainian literary discourse. Defined aspects of the game carnivalization artistic speech, marketed by polikoding and polyphony.*

Keywords: literary discourse, carnivalization, polikoding, polyphony, speech mask.

Потреба вироблення специфічного «текстуального коду» зумовлює актуалізацію соціолінгвістичних, психолінгвістичних і соціокультурних чинників у творі [8: 281] й уможливлює реалізацію мовних експериментів на всіх рівнях тексту. Широке використання мовної гри в усіх виявах і на всіх рівнях мовної системи відрізняє художній текст неklasичної парадигми від інших художніх текстів. Для українських письменників, на нашу думку, основою мовних ігор є карнавалізація, що передбачає використання різноманітних масок – «переодягнення» мовних одиниць, «перекручування» значень і форм. Причому зв'язок тут зворотний: так само і «мовна гра стає основою карнавалізації» [2: 202]. Тексти українських письменників демонструють особливу «іронічну лінгвістичну поведінку» [2: 71], що зумовлює появу мовних трансформацій не лише лексичного, а й синтаксичного типу. Саме дослідження синтаксичного рівня тексту потребує поєднання лінгвістичної та літературознавчої методик аналізу [4: 494], зокрема стосовно художнього тексту, скерованого на реалізацію лінгвістичної гри. Теоретично карнавалізацію як стильову доміную текстотворення переконливо визначила І.О. Детярьова на матеріалі постмодерністської прози, де представлені особливі мовні засоби вираження карнавалізації: «мовна гра, пародія, інтертекстуальність, стилістично маргінальна лексика (жаргонна, лайлива лексика), злиття і контрастування літературної та нелітературної мови, синкретичні тропи, лексико-семантична група «карнавал», карнавальні образи та символіка, ігри з орфографією та структурно-графічним оформленням тексту» [3: 11].

На нашу думку, карнавалізація представлена в художньому мовленні неklasичної парадигми такими основними формами вияву, реалізованими насамперед на синтаксичному рівні мови, як полікодовість і поліфонія.

Полікодовість тлумачимо як поєднання в тексті художнього твору різних знакових систем або стилів мовлення. Адресат сприймає полікодовий текст, активізуючи різні рецептивні канали одночасно. Основними виявами полікодовості вважаємо полісеміотичність і полістилістичність. У художньому дискурсі невербальні способи передавання інформації виконують важливу роль, вони не лише є певними ілюстраціями до тексту, а й функціонують як окремі знакові повідомлення. Цей аспект називаємо полісеміотичністю тексту, що зумовлює вживання разом із вербальними знаками інших графічних позначок та ідеографічних елементів. Традиційне подання ілюстративних компонентів у художньому тексті виконувало другорядну функцію: ілюстрації лише опосередковано були пов'язані зі змістом повідомлення, тому мали дистанційне розташування щодо основного тексту твору. Полісеміотичність маніфестує активізацію знакових невербальних елементів, що мають тісний зв'язок із основним текстом. Вони є конструктивними елементами текстової тканини, виконують роль рівнозначну з вербальними знаками. Такими знаковими елементами можуть слугувати математичні символи, пунктуаційні знаки, латинські записи інтернет-адреси, різні графічні символи, напр.: *Дивовижну будову має урбаністична людина, і топографічні її вчинки не менш дивовижні, — думала Ліка* (*<i>«LiKa»</i>*). *Намагаючись збалансувати зовнішній гуркіт з внутрішньою тишею* (С. Поваляєва. Ексгумація міста); *...для прикладу такою була й славнозвісна Айнштайнова $E=mc^2$ її істинність продовжують дослідним шляхом доводити й до сьогодні...* (Ю. Іздрик. Флешка). Символи сприймаються читачами контекстуально, вони виконують текстотвірну функцію, увиразнюючи художнє мовлення. Полікодовість перетворює художній дискурс на знаковий ребус, кросворд, у якому зашифровано інформацію. Адресат повинен декодувати полікодове повідомлення, оволодіти різними знаковими системами, поєднати їх на одному інформаційному рівні.

На відміну від полісеміотичності, полістилістичність передбачає використання в тексті різних функціональних стилів. У художньому дискурсі це явище зумовлене передусім авторською настановою на карнавалізацію і мовну гру та виявляється як «непослідовність наративу» [6: 46]. Поширеними типами стилістичних контамінацій є подання в тексті художнього твору фрагментів наукового стилю, напр.: *Топологія — розділ математики, що вивчає властивості об'єктів, zdeформованих у геометріях вищого порядку. Так, меридіани із двовимірної географічної мапи (перпендикулярні до екватора, а, отже, паралельні між собою) сходяться на полюсах тривимірного глобуса, заперечуючи тезу про неперетинання паралельних ліній і унаочнюючи чудеса неевклідової геометрії* (Ю. Іздрик. Флешка) або розмовно-побутового, напр.: *А чули, що Павлина зі своїм розійшлася? А що таке? Та пив. Пив? Ой, чи пив, чи гуляв* (С. Пиркало. Життя. Цілувати). Репрезентація в тексті окремих зразків різних функціональних стилів, якщо це підпорядковано загальній ідеї твору,

прийом «редукованих висловлень» — подання «граматично недооформлених речень» [6: 84]. Цей прийом дає читачеві певну свободу у виборі завершення синтаксичної конструкції, але в цьому разі підпорядкований імітуванню й репрезентує одну з авторських масок.

2) Мовленнєва маска «**іронізатор**» пов'язана з реалізацією категорії суб'єктивної модальності й експлікацією підтекстової інформації. Іронічність виникає через невідповідність того, що стверджує автор, і його прагматичної настанови, а «іронічно висловлюються тоді, коли хочуть приховати справжній зміст того чи іншого висловлення» [1: 67].

Іронічність у художньому дискурсі неklasичної парадигми значною мірою була закладена в художньому мовленні письменників-модерністів, напр.: *Я люблю і поважаю пролетаріят, по-перше, за те, що він був моїм першим товаришем у дитинстві і був єдиним товаришем, що мене не зрадив і не покинув тепер, коли я виріс, коли інші товариші дитячих літ моїх поробилися або бурбонами, або професорами, або бухгалтерами, або істориками літератури. Я люблю пролетаріят за те, що він не силує мене продавати своє перо і мене, небагатого і нефешенебельного, не одягненого у вечірній чорний сьют і не навченого манір, не покидає і не перестає мати за свого товариша* (М. Йогансен. Подорож ученого доктора Леонардо). Авторська іронія, з одного боку, є засобом дистанціювання від тексту, а з іншого — способом актуалізації змістово-підтекстового інформаційного шару.

3) Мовленнєва маска «**критик**» детермінована тяжінням письменників до публіцистичності й зменшення художності творів. Суб'єкт мовлення аналізує літературний процес, критикує художні твори, визначає місце літератури в національній культурі, тобто виконує роль літературного критика. Мовленнєва маска «критик» уможливорює актуалізацію рефлексії письменників із приводу значущості літератури та ролі літературної творчості, напр.: *І звісно, література дев'яностих, цей химерний амбіційний проект невидимих інженерів і злочинних політтехнологів, засекречених агентів і радників президента країни на громадських засадах* (С. Жадан. Моя культурна революція). Поява в художньому тексті фрагментів критичних есеїв літературознавчої тематики зумовлена загальною тенденцією до інтелектуалізації сучасної прози.

4) Мовленнєва маска «**творець**» представляє креативну першооснову авторського мовленнєвого образу. Авторська маска творця зумовлює передусім зацікавлення мовотворчістю та загальною увагою до внутрішньої форми слова й висловлення, напр.: *Я й досі не впевнена, чи означало це пізипальти, чи щось інше, і що таке взагалі «шипальта». Звучить воно трохи не по-нашому, як «кшалт», «шитиб», «пробі» чи «сливе». Ми так в Яремчі не говорили* (І. Карпа. Цукерки, фрукти і ковбаси). Творчий підхід до мови, експлікація процесу текстотворення, посиленна увага до мовних трансформацій та експериментів визначає реалізацію креативних аспектів мовця. Усі мовленнєві маски можуть бути представлені в тексті одночасно завдяки актуалізації мовних засобів карнавалізації.

Поліфонія і полікодовість виражають карнавалізацію, що є центральним складником мовної гри як одного із засадничих принципів художнього мовлення неklasичної парадигми.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Гуйванюк Н.В.** Способи реалізації іронії у структурі речення : [монографія] / Н.В. Гуйванюк, Ю.М. Пацаранюк. — Чернівці : Чернівецький національний університет, 2009. — 168 с.
2. **Гундорова Т.** Післячорнобильська бібліотека : український літературний постмодерн / Т. Гундорова. — К. : Критика, 2005. — 264 с.
3. **Дегтярьова І.О.** Стилістичний потенціал української постмодерністської прози : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І.О. Дегтярьова — К., 2009. — 20 с.
4. **Загнітко А.П.** Теоретична грамати́ка української мови : Синтаксис / А.П. Загнітко. — Донецьк : ДонНУ, 2001. — 662 с.
5. **Кукс А.В.** Конструирование речевой маски в игровом дискурсе : автореф. дисс. на соискание научн. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / А.В. Кукс. — Новосибирск, 2010. — 247 с.
6. **Лучинская Е.Н.** Постмодернистский дискурс : семиологический и лингвокультурологический аспекты интерпретации / Е.А. Лучинская. — Краснодар : Кубанский университет, 2002. — 197 с.
7. **Мацько Л.І.** Стилістика української мови : [підручник] / Л.І. Мацько, О.М. Сидоренко, О.М. Мацько / [за ред. Л.І. Мацько]. — К. : Вища школа, 2003. — 462 с.
8. **Поліщук Я.** Література як геокультурний проект / Я. Поліщук. — К. : Академвидав, 2008. — 306 с.